

LAURI SIMONSUURI:

Mahtajat menevät

Runonlaulaja Martta Kähmin muistoksi

Martta Kähmi

Torstaina joulukuun 7:ntenä 1961 siirtyi tuonilmaisiin Karjalan ylhäisen runoperinnön uskollinen vaalija ja taitava esittäjä Martta Kähmi, o.s. Lytsy. Hän syntyi 17. 7. 1877 kultaisen runon mailla Suistamon pitäjän Lytsyn kylässä. Hän, vaatimaton kansannainen, talon emäntä, kuului viimeisenä lahjakkaana jäsenenä siihen Suistamon hengen aateliin, jota edustivat monet maineikkaat runonlaulajat, Shemeikat, Sotikaiset, Plattoset, Onoilat, Oksensa Mäkiselkä.

Martta Lytsyn kotiseudulla elivät vanhat kalevalaiset runovirret täydellisinä kaikkialla, ne kuuluivat oleellisena osana niin arkeen kuin juhlaankin. Hänen kotiseutunsa häihin ja hautajaisiin loivat alkuvoimaista tunnelmaa pitkät perinteelliset itkuvirsiseremoniat. Jo varhaisesta lapsuudestaan Martta sai kasvaa elävän runonlaulun parissa, Raja-Karjalan etevimpiin kuuluvan Sotikaisten runonlaulajasuvun kylässä. Ja veren perintönäkin hän kuului tähän runonlaulajasukuun, jolta monet muutkin suistamolaiset runonlaulajat olivat perineet runovaransa. Sekä Martan isä että äiti olivat kalevalaisen muinaisrunon taitajia, ja Martta kertookin oppineensa pääosan suuresta taitavasti hallitsemastaan runoperinnöstä vanhemmiltaan. Osan taitamistaan runois-

ta ja loitsuista hän oli oppinut tunnetulta vaeltavalta laulajalta Iivana Onoilalta.

Martta Kähmi, rikkaiden runovarojen haltija, tuli kansanrunoudentutkimuksen tietoisuuteen vasta vuonna 1935. Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura mainittuna vuonna, jolloin vanhan Kalevalamme ilmestymisestä oli kulunut sata vuotta, pani toimeen suuren Kalevalan riemuvuoden kilpakeräyksen, osallistui suistamolainen emäntä Martta Kähmi tähän kansanrunouden suurkeräykseen lähettämällä yhteensä 227 muistiinpanoa kotiseutunsa kansantietoutta. Keräelmä herätti huomiota, sillä siihen sisältyi 30 aitoa muinaisrunoa ja 20 loitsua. Tässä arvokkaassa lähetyksessä oli mm. 125 säkeen mittainen häävirsi, morsiamen vastaanottoruno ja 120 säkeen pituinen Lemminkäisen virsi. Lisäksi siihen sisältyi mm. Jumalan virsi, 1. Luojan surmavirsi, Lunastettavan neidon runo ja alkuvoimaisen väkevä tulen loitsu.

Nämä ja monet muut vanhaan runo- ja loitsuperintöön kuuluvat jalosäkeistä kalevalaista mittaa taidokkaasti noudattelevat runot Martta Kähmi oli muistanut uskollisesti: niitä hän ei ollut mistään kerännyt, »näitä ei ole kergeil ilmasil ni mis keräeldy», kuten hän itse lausuu. Hänen muistivarojensa puhtaaksikirjoittajina ja paperille panijoina toimivat tyttäret, ehkäpä muutkin. Martta Kähmi toteaa, että paljon olisi vanhemmilta opittua, mutta täytyy aina odottaa puhtaaksikirjoittajaa.

Vuosina 1936—38 Martta Kähmi lähetti lisää aitoa parinnäistietoaan Suom. Kirj. Seuran kansanrunousarkistoon, niin että hänen keräelmänsä yhteismäärä kohoaa 722 muistiinpanoon. Tästä määrästä on vanhaa runomittaa olevia muinaisrunoja 73 ja loitsuja 47.

Näitä lukuja on pidettävä erittäin suurina ja ne osoittavat, että Martta Kähmi oli uskollisesti mieleessään tallettanut kotiseutunsa Suistamon runo- ja loitsuperinteen.

Aivan erityisesti herättää huomiota loitsujen suuri määrä, mikä osoittaa, että Martta Kähmi oli päässyt myös mainehikkaiden tietmiesten oppiin. Paitsi mainitsemiani tulen sanoja hän taisi myös raudan synnyin, käärmeen synnyin, kateen sanat, löylyn sanat, synnyttäjän sanat, verensulkusanat, mitkä kaikki ovat kuuluneet vain suurien tietäjien hallitsemiin väkeviin varoihin.

Martta Kähmi ei ollut itkuvirsien esittäjä, eikä itkuvirsiä hänen keräelmissään ole. Hän tosin hallitsi ja tunsu hyvin itkuvirsien perin-

Teppo Repo soittimiensa ääressä.

teellistä sanastoa, ja vasta sotien jälkeen hän on sepittänyt ja esittänyt joitakin itkuvirsiä joko kiitokseksi ystävilleen tai tuonilmaisiiin siirtyneiden muistoksi.

Jouduttuaan muiden suistamolaisten mukana raskaalle evakontielle Martta Kähmi eli tyttärensä perheessä Enon pitäjässä. Syksyllä vuonna 1954 hän teki matkan Helsinkiin ja tällä matkalla hän esitti ääninauhaan suuren osan vieläkin hyvin muistamastaan rikkaasta runo- ja loitsuperinnöstään. Äänitestyön suoritti kodissaan taitelija Ines Laitinen-Sandberg. 77-vuotias runonlaulaja puhkesi ystävänsä ja ymmärtäjänsä vieraanvaraisessa kodissa uuteen hehkuun, nuoruudenvuosien runot ja loitsut palautuivat ihmeellisesti mieleen ja siirtyivät hyvin huomaamatta ääninauhaan. Vielä kerran helähti tällöin kirkkaana ja soin-

tuvana vanha häävirsi, Lemminkäisen virsi, kilpalaulantaruno, Jumalan virsi ja monet muut. Vielä kerran kajahtivat alkuvoimaisen tehoavasti verensulkusanat, tulen vihat, suute-luksen sanat ja monet muut ikivanhat loitsut. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto on saanut näistä arvokkaista äänitteistä kopion, joten hengenperintömme keskusarkistossa on myös Martta Kähmin aitoja esitysnäytteitä yhteensä kaksi tuntia.

Kun nyt harras ja vaatimaton ihminen, mutta ylhäisen runoperinnön uskollinen vaalija, Jumalan virren laulaja, on siirtynyt Luojansa luo, »kallehien syndysien edysih», Suomen kansanrunoudentutkijat muistavat syvästi kiitollisina hänen rikasta antiaan, hänen uskollisen henkensä lahjaa kansalliselle tietellemme.